

Історія / Історія держави: інформаційний вимір

Колеватов О.О.

доцент, к.і.н., доцент кафедри філософії і суспільних наук Чернігівського національного технологічного університету

Україна, м. Чернігів

Система медичного обслуговування у військових поселеннях Російської імперії першої половини ХІХ ст.

Військові поселення, облаштовані в 1810-30-х рр. на значній території Російської імперії (Новгородська, Могильовська, Вітебська, Слобідсько-Українська, Херсонська, Київська та Подільська губернії, окремі регіону Кавказу), стали новим явищем російської дійсності і мали значний вплив на численні аспекти внутрішньополітичного розвитку країни і життя суспільства, викликавши ряд глибоких змін у військовій, економічній, соціальній і культурній сферах.

Одним з показників економічного становища поселених округів була система медичного забезпечення військових поселенців та їх родин. Вже під час влаштування поселених округів у 1816-1817 рр., почалось створення шпиталів у військових поселеннях. У більшості поселених округів кавалерії (Слобідсько-Українська і Херсонська губернії) створення шпиталів було завершено до 1820 р. Деякі російські і західноєвропейські сучасники звертали увагу на розвинуту, на той час, систему охорони здоров'я у військових поселеннях. Вони зазначали, що військові поселенці отримують безкоштовну кваліфіковану медичну допомогу в шпиталях, які створені в поселених округах. Так, у доповідній записці 1818 р. економічному комітету повідомлялось, що утримання одного хворого на рік коштує 400 руб. 11 коп., на добу – 1 руб. 12 коп. [1, арк. 2-2 зв.].

Однак, треба відзначити, що кількість хворих у військових поселеннях завжди була великою. Так, говорячи про причини значної смертності у шпиталях Українських військових поселень ад'ютант Гротт зазначав: «...госпитали военных поселений, исключая Чугуевский, помещены в самых дурных, сырых и тесных помещениях. В Балаклее и Андреевке в столь негодных, что даже дождь во внутренность проникает... В Пирятине полковой

лазарет находится в домах без полов... Больные госпиталей жалуются на дурную пищу и на делаемые им телесные наказания; белье в крайне дурном положении и в недостаточном количестве» [2, арк. 11].

Крім цього, починаючи з другої половини 30-х рр. XIX ст. значно зменшується фінансування шпиталів військових поселень Російської імперії. Так, якщо утримання одного хворого поселених округів Українських військових поселень у 1837 р. на добу коштувало 13 коп., то у 1848 – лише 4 коп., а у Новоросійських військових поселеннях 11 коп. і 3 коп. відповідно [3, с. 59]. Незважаючи на зменшення витрат, керівництво військових поселень наказувало, щоб смертність у поселених округах не перевищувала 1/15 від усіх хворих у шпиталях [4, арк. 6]. Однак, смертність у шпиталях поселених округів постійно збільшувалась. Так, якщо у 1836 р. в Українських військових поселеннях лікувалось 14658 військових поселенців, з яких померло 653 чол., тобто 4,5%, то вже у 1848 р. лікувалось – 18229 поселенців, з яких померло 2131 чол., тобто 11,7 % [5, с. 59].

Тому, керівництво поселених округів намагалося зменшити кількість смертей у шпиталях. Якщо порівнювати дані інспекторських оглядів і дані річних звітів Українських військових поселень, то можна знайти певні розбіжності. Так, якщо за даними річного звіту 1837 р. лікувалося 13500 військових поселенців, з яких померло 595 чол., тобто 4,4 %, то дані інспекторських оглядів дещо інші: лікувалось – 13500 чол, з яких померло 2962 дорослих та 2224 дітей, тобто 38,5 % [6, арк. 62-63].

Основними захворюваннями у шпиталях були застудна лихоманка, чахотка, цинга, малярія та дизентерія. Деякі європейські сучасники вказували, що причинами великої захворюваності у військових поселеннях є «непитательная пища и совершенный недостаток огородных овощей, ...поселяне редко употребляют горячую пищу» [7, арк. 132-132 зв.]. Усе це, на їхню думку, і було причиною великої смертності у шпиталях поселених округів.

Наведені вищі дані надають певну інформацію про стан системи медичного обслуговування у військових поселеннях Російської імперії першої

половини ХІХ ст. Відсутність належної медичної допомоги, брак лікарів та лікарських засобів, холодні і сирі приміщення, напівголодне існування військових поселенців, – ось справжні причини великої кількості хворих у поселених округах та значної смертності у шпиталях військових поселень.

Література

1. Російський державний військово-історичний архів, м. Москва (далі – РДВІА). – Ф. 405. – Оп. 4. – Спр. 6653.
2. РДВІА. – Ф. 35. – Оп. 3. – Спр. 1893.
3. Липовская Т.Д. Социально-экономическое положение военных поселян на Украине: Учебное пособие. – Днепропетровск: ДГУ, 1982. – 84 с.
4. Центральний державний історичний архів України, м. Київ. – Ф. 1352. – Оп. 1. – Спр. 313.
5. Липовская Т.Д. Назв. праця.
6. РДВІА. – Ф. 405. – Оп. 4. – Спр. 1610.
7. Там само. – Ф. ВУА. – Ч. 1. – Спр. 939.

Бланк відомостей про автора:

Колєватов Олексій Олександрович

Чернігівський національний технологічний університет

Доцент кафедри філософії і суспільних наук, кандидат історичних наук, доцент
Тема доповіді – Система медичного обслуговування у військових поселеннях Російської імперії першої половини ХІХ ст.

Назва секції та підсекції – Історія / Історія держави: інформаційний вимір

Домашня адреса – 14030 м. Чернігів, вул. захисників України, буд. 9а, кв. 207

Тел. 097-401-95-17; **e-mail** – aleksk79@ukr.net

Планую заочну участь